

Wajdowicz, Roman

"Technik Geschichte", Bd. 38 (1971), 39
(1972), 40 (1973) : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/3, 597-600

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

książka ta poświęcona jest w znacznym stopniu popularyzacji osiągnięć z dziedziny historii nauki i techniki polskiej. Na 52 rozdziałiki omawiające rozmaite aspekty polskiego udziału w teraźniejszości i przeszłości świata, aż 14 dotyczy interesującej nas dziedziny. Propozycja ta zaiste nie spotykana, ale wynika w sposób logiczny z charakteru książki, zajmującej się przede wszystkim działalnością na niwie „pracy organicznej” i kultury, a bardzo niewiele miejsca poświęcającej znacznie lepiej znanej „sztandarowej” tematyce bohatersko-rewolucyjno-wojennej.

Wprawdzie z natury rzeczy publikacja tego rodzaju przynosi stosunkowo krótkie omówienia zasług polskich pionierów nauki i techniki, należy jednak podkreślić, że są one w zdecydowanej większości zredagowane prawidłowo i na ogół trafiają w sedno. Nieliczne potknięcia ograniczają się właściwie do podania 31 lipca 1853 roku jako daty uruchomienia pierwszej na świecie rafinerii ropy naftowej, podczas gdy w rzeczywistości w dniu tym oświetlono lampami naftowymi jeden ze lwowskich szpitali (nie wspomniano też przy tej okazji o pierwszej kopalni ropy naftowej w Bóbrce w 1854 r.; nawiasem mówiąc rafinerie Łukasiewicza bezpieczniej byłoby nazwać należące do pierwszych), nazwania Kazimierza Siemienowicza oficerem wojska litewskiego (choć pochodził z Wielkiego Księstwa Litewskiego, służył w wojsku koronnym), oraz przypisanie mu m.in. pomysłu łodzi napędzanej siłą odrzutu, wreszcie niezbyt zręczne sformułowanie, z którego czytelnik mógłby sądzić, iż Stanisław Kierbedź zbudował linie kolejowe Petersburg—Moskwa i Petersburg—Warszawa. Doprawdy niewiele to błędów jak na pozycję popularnonaukową o takiej rozpiętości tematycznej. Warto wszakże dopilnować, żeby nie powtórzono ich w następnym wydaniu tej sympatycznej i pożytecznej książki.

Dziedzina historii nauki polskiej znalazła swe odbicie w omówieniu działalności Marii Skłodowskiej-Curie, Mikołaja Kopernika, Ludwika Zamenhofs, Karola Bohdanowicza i Ignacego Domeyki, Zygmunta Wróblewskiego i Karola Olszewskiego (w pewnym stopniu, z naciskiem na dzień dzisiejszy, wspomniano również o badaniach arktycznych, paleontologicznych i archeologicznych), dziedzinę historii techniki zaś reprezentują: Ernest Malinowski, Władysław Kluger, Władysław Folkierski, Gabriel Narutowicz, Kazimierz Siemienowicz, Rudolf Modrzejewski, Witold Zglenicki, Stanisław Skarżyński, Ignacy Łukasiewicz i Stanisław Kierbedź.

Dobrze się stało, że w książce adresowanej do szerokich kręgów dorastającej młodzieży znaleźli należne sobie miejsce właśnie tacy bohaterowie. Wobec szczupłości naszej literatury popularyzującej dzieje polskiej nauki i techniki omawiana pozycja jest szczególnie cenna. Witając z zadowoleniem tę inicjatywę, warto z jednej strony zobligować Zakład Historii Nauki i Techniki PAN do okazywania na przyszłość pomocy (przynajmniej recenzyjnej) tego typu publikacjom, z drugiej zaś przypomnieć Komitetowi Historii Nauki i Techniki PAN o zapomnianym już chyba projekcie przyznawania dorocznych nagród za popularyzację reprezentowanej przezeń dziedziny.

Bolesław Orłowski

Z CZASOPISM

„Technik Geschichte”, Bd. 38 (1971), 39 (1972), 40 (1973). Verein Deutscher Ingenieure, VDI-Verlag, Duesseldorf.

Czasopismo zachodniemieckie „Technik Geschichte”, poświęcone historii techniki i przemysłu, było mi dotąd nie znane. Z chęcią więc przyjąłem propozycję

dokonania syntetycznego przeglądu treści ostatnich trzech roczników. Materiał w nich zawarty nie jest wprawdzie wystarczający do gruntownej oceny tego czasopisma, pozwala jednak na zorientowanie się w zakresie i zasięgu oraz poziomie i sposobie opracowania umieszczonych w nim artykułów.

Kwartalnik „Technik Geschichte” stanowi właściwie kontynuację wydawanego w latach 1909—1941 czasopisma „Beiträge zur Geschichte der Technik und Industrie”, które po kilkunastoletniej przerwie, bo od roku 1964, zaczęło ukazywać się pod nowym tytułem zachowując ciągłość numeracji tomów-roczników. Kierownictwo naukowe objęli prof. F. Klemm z Monachium oraz prof. W. Treue z Getyngi, który należał do kolegium redakcyjnego poprzedniego czasopisma. Redaktorem naczelnym jest doc. Mauel z Duesseldorfu. Jak podaje krótka informacja na wstępie każdego z zeszytów, czasopismo to publikuje przyczynki do historycznego rozwoju techniki i przemysłu oraz jego naukowe założenia w celu włączenia ich do historii ogólnej tych dziedzin. Każdy z zeszytów formatu naszego „Kwartalnika” wydawany na dobrym papierze i odznaczający się doskonałymi technicznie ilustracjami, posiada objętość 70—90 stron i zawiera następujące trzy działy: rozprawy (po 3—4 w zeszytce), autoreferaty, czyli streszczenia artykułów wydawanych w postaci oddzielnych broszur w serii „Technikgeschichte in Einzeldarstellungen” oraz recenzje i notki bibliograficzne. W tym ostatnim dziale mieszczą się informacje o książkach z zakresu historii nauki i techniki, historii rozwoju poszczególnych gałęzi przemysłu czy firm przemysłowych. Omawiane są właściwie tylko pozycje ukazujące się w NRF. Na blisko siedemdziesiąt recenzji w ostatnich trzech rocznikach czasopisma zaledwie kilka dotyczy dzieł autorów amerykańskich, angielskich czy włoskich.

Tematyka rozpraw w dziale pierwszym dotyczy głównie Niemiec i obejmuje zarówno historię poszczególnych etapów rozwoju najrozmaitszych dziedzin techniki i gałęzi przemysłu, jak i przebieg rozwoju poszczególnych konstrukcji technicznych pokazany od strony dokonujących się przemian w założeniach teoretycznych i w praktycznym wykonawstwie. Dla przykładu wymienię niektóre z nich: *Rozwój niemieckiej techniki wiertniczej i jego znaczenie w XIX wieku*, *Udział Niemców w rozwoju samolotów transportowych*, *Technika i pruscy technicy wojny w XIX wieku*, *Początki radiofonii w Niemczech*, *Pół wieku niemieckiej techniki produkcji parowców*, *40 lat radia samochodowego w Niemczech*. W dziale tym znajdują się rozprawy omawiające dorobek twórczy poszczególnych uczonych, teoretyków i techników niemieckich i ich indywidualny wkład w rozwój danej dziedziny czy konstrukcji technicznej. Są więc prace poświęcone m. in. A. Segnerowi, twórcy turbiny wodnej w 1750 r.; F. Hahnowi, wynalazcy mechanicznej maszyny do liczenia z 1777 r.; Georgowi Otto, konstruktorowi samochodów i samolotów z początku XX w.; G. Hummlowi, pionierowi w dziedzinie elektrotechniki itd. Znacznie skromniej reprezentowana jest historia rozwoju i przebiegu rozwoju osiągnięć technicznych w zakresie europejskim lub ogólnosiwiatowym.

Z dużym zainteresowaniem przeczytałem oczywiście te rozprawy, których tematyka dotyczy dziedzin techniki specjalnie mniej zajmujących. O nich też mogę się też najbardziej kompetentnie wypowiedzieć. Wyróżnić należy tu przede wszystkim pracę H. Goetzlera *Z dziejów półprzewodników. Kamienie węgielne elektroniki* (z. 1, 1972), obejmującą okres od pierwszych odkryć w 1833 r. aż do obwodów scalonych w latach pięćdziesiątych naszego wieku. Praca ta stanowi przykład właściwego ujęcia tematu od strony historycznej, popartego gruntowną znajomością zagadnienia od strony technicznej. Do interesujących zarówno pod względem sposobu opracowania, jak i bogactwa treści, mimo podania jej w dość skondensowanej postaci, należy rozprawa K. Wiederkehra *Historia zjawisk fotoelektrycznych* (z. 2, 1973), obejmująca lata 1839—1923, tj. od odkrycia Becquerela

aż do wyjaśnienia efektu Comptona, oraz praca K. Stieglera *Z dziejów teleobiektywu* (z. 2, 1971), może nieco przeładowana przykładami z technologii produkcji lub drobnych w zasadzie zmian konstrukcyjnych. Bardzo cenny materiał dokumentacyjny dla historyka zajmującego się zagadnieniami telekomunikacji przynosi opracowana przez F. Eulena *Bibliografia do historii radionii* (z. 2, 1973), zawierająca blisko 450 poważniejszych pozycji wydawniczych, które ukazały się w krajach zachodnioeuropejskich w ciągu ostatnich prawie pięćdziesięciu lat.

Wśród rozpraw z innych dziedzin techniki zwrócił moją uwagę interesująco napisany przyczynek do historii hitlerowskiej „Wunderwaffe” pióra K. Ludwiga „*Pompa wysokociśnieniowa*” jako przykład błędnego oszacowania technicznego podczas II wojny światowej (z. 2, 1971) na temat nieudanych prób stworzenia broni zagłady przez hitlerowskich uczonych i techników; rozprawa G. Goldbecka *Maszyna ogniowa Leonardo da Vinci i jej interpretacja* (z. 1, 1972), oraz rozprawa A. Balogha z okazji 75-lecia ukazania się silnika Diesla (z. 1, 1972), omawiająca powstanie i rozwój konstrukcji tego silnika jako klasyczny przykład trudności do przezwyciężenia przy przejściu od pomysłu teoretycznego do jego realizacji. Do ciekawie napisanych rozpraw należą również *Działa ogniowe w średniowieczu (1350—1550)* R. Eschelbacha oraz bardzo obszerna praca I. Szabo *Położenie podstaw pod liniową teorię elastyczności dla ciał jednorodnych i izotropowych* (z. 4, 1973), rozpoczynająca się od teorii wytrzymałości Galileusza poprzez Hooke’a, Mariette’a, Leibniza, Bernoulliego, Eulera i Coulomba do osiągnięć Cauchy’ego. Warto chyba również wspomnieć o artykułach dotyczących czasów starożytnych, jak np. *Przedrzymskie mosty kamienne starożytności* (z. 3, 1971), oraz *O technice rzymskiego garncarstwa* (z. 3, 1973), uzupełnione bogatym materiałem ilustracyjnym. W recenzowanych rocznikach znajduje się też jedyny artykuł napisany przez historyka techniki spoza NRF, a mianowicie przez M. Nadję z Iranu, o niedawno odnalezionym dziele z zakresu nauk o Ziemi perskiego matematyka i badacza natury, M. Karadji z XI w. (z. 4, 1972).

Wśród nielicznych rozpraw poświęconych ogólnym zagadnieniom historii techniki wysuwa się na pierwszy plan praca J. T. Daviesa (w jęz. angielskim) *Naukowe podejście* (z. 2, 1972). Autor podaje definicję tego pojęcia i jego cech charakterystycznych oraz ich ewolucję w przebiegu historycznym od starożytnych Greków i Rzymian do „rewolucji naukowej” XVIII i XIX w. Interesujące są także rozważania na temat historii techniki w perspektywie filozoficznej pióra J. Ruesena (z. 1, 1971) na marginesie uwag krytycznych o dwóch książkach pod tym samym tytułem *Filozofia techniki* K. Schillinga (wyd. w. 1968 r.) i H. Becka (z. 1969 r.). Podtytuł pierwszej z nich brzmi *Duchowy rozwój ludzkości od początków do teraźniejszości*, drugiej — *Perspektywy techniki, ludzkości i przyszłości*. Niestety, nie znam tych książek.

Chciałbym wspomnieć również o dwóch rozprawach o wyraźnym zabarwieniu politycznym. Jest to praca *O późniejszym historyczno-technicznym opisywaniu „niemieckiego imperializmu” w NRD* W. Treue’go (wspomnianego już kierownika naukowego „Technik Geschichte”). Autor polemizuje w sposób dość demagogiczny z wydanymi na ten temat oryginalnymi publikacjami W. Jonasa, V. Linsbauera i H. Marxa *Siły wytwórcze w historii* oraz tłumaczonymi z jęz. rosyjskiego w latach sześćdziesiątych w NRD *Dziejami techniki* Zworykina, Osmowej, Czernyszewa i Szuchardina. W drugiej rozprawie *O roli techniki w ideologii marksizmu-leninizmu* (z. 1, 1972) G. Schaedel próbuje uzasadnić na podstawie pism Marksa, Engelsa, Lenina i innych teoretyków, że tak gwałtowny rozwój techniki i jego ogromny wpływ na kształtowanie się społeczeństwa nie został przez nich przewidziany i że obecnie dopiero czynione są starania o wypełnienie tej luki.

I jeszcze jedna drobna na pozór, ale dla mnie istotna sprawa. Staralem się

znaleźć w recenzowanych trzech rocznikach jakkolwiek wzmiankę o Polsce, o uczonych i technicach polskich. Nie udało mi się. Mimo Roku Kopernikańskiego nawet nazwisko Kopernika nie zostało ani razu wymienione. Jedyne w przeglądzie literatury za rok 1969 (w tomie 38) zarejestrowany został artykuł prof. J. Pietrzak-Pawłowskiej w „Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte” *Zur Problematik der Forschungen über die Geschichte der Industriebetriebe in Polen*, zaś w sprawozdaniu z XIII Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki w Moskwie (sierpień 1971) umieszczone jest nazwisko prof. E. Olszewskiego jako uczestnika jednej z dyskusji.

Roman Wajdowicz